

La sida, ¿una epidèmia segrestada?

- Revisar el discurs del VIH no és fàcil perquè és un tema socialment sensible i no hi ha una solució ideal

JORDI CASABONA, Fundació Sida i Societat

EL PERIÒDICO DE CATALUNYA, 1.12.09

Des de fa 21 anys cada 1 de desembre celebrem el Dia Internacional de la Sida amb l'objectiu de mantenir el debat sobre aquest problema de salut. ¿Quin és, però, el debat i el discurs formal sobre l'epidèmia? En primer lloc, cal recordar que malgrat que els actuals tractaments antiretrovirals (ARV) han reduït dràsticament els casos de sida i les morts per aquesta malaltia, Espanya continua sent un dels cinc països d'Europa amb la taxa de casos de sida més elevada. Curiosament, però, la sida s'ha allunyat dels mitjans de comunicació i el missatge que l'epidèmia continua davallant gràcies als tractaments encara és freqüent. Sembla com si l'èxit aconseguit amb els ARV per convertir aquesta malaltia en una infecció crònica i procurar una bona qualitat de vida per als afectats s'hagi extrapolat al mateix decurs de l'epidèmia. Però com suggereixen les dades sobre VIH de les comunitats autònomes que en disposen, el nombre de nous diagnòstics es manté estable i en alguns subgrups fins i tot ha augmentat.

En segON lloc, és important recordar que la sida ha estat un dels catalitzadors més importants de la segona meitat del segle XX, no sols des d'una perspectiva mèdica, sinó també social, econòmica i política. La infecció pel VIH ha servit per desenvolupar noves tècniques de recerca, per defensar drets humans i civils, per crear una massa crítica sense precedents entre els afectats, per canviar radicalment la forma de

comunicació entre pacients i metges, per revisar les relacions internacionals i el paper de les organitzacions governamentals i no governamentals; per forçar la correcció política del llenguatge i, en definitiva, per generar fons i canviar les agendes polítiques. Res d'això hauria estat possible sense l'excepcionalitat i la visibilitat que sempre han envoltat el VIH/sida. N'és un bon exemple la creació d'una agència específica per part de les Nacions Unides: l'Onusida.

Als països amb accés universal als ARV, però, l'excepcionalitat, la correcció política del llenguatge i la visibilitat poden passar fàcilment de ser una eina de lideratge per al canvi a una finalitat. Es genera llavors un discurs políticament correcte, però buit de continguts i cada vegada més allunyat dels principis tècnics de la salut pública. A tall d'exemple, fa poc, un bon amic homosexual em deia que és hora de dir clarament que els homes que tenen relacions amb homes són un «grup de risc», perquè, altrament, és molt difícil defensar la prioritització de les accions dirigides a aquest col·lectiu (en què s'ha produït un important rebrot en el nombre de noves infeccions). Fins fa poc, aquest comentari hauria estat impossible i contraproduent. De la mateixa manera, ara cal facilitar al màxim la realització de la prova diagnòstica del VIH, ja que l'excepcionalitat al voltant d'aquesta prova pot acabar reforçant les actituds d'estigmatització que es pretenen evitar. O, per seguir amb exemples, si durant els anys 80 alguns sectors no acceptaven l'explícita promoció de l'ús del preservatiu, ara costa també dir que la disminució del nombre de contactes sexuals és una manera més de disminuir la propagació del VIH.

Revisar el discurs mai no és fàcil; especialment quan són temes socialment sensibles i per als quals no tenim la solució tècnica ideal. En

efecte, els tractaments pel VIH no són curatius i l'única intervenció preventiva que ha resultat eficaç en un assaig clínic –incloent-hi les vacunes preventives– ha estat la circumcisió masculina en països d'alta incidència. A més, la sida magnifica les mancances de les societats on es produeix i, per tant, el discurs també està mediatitzat per aquestes. En el nostre context, la poca tradició en serveis comunitaris, la minsa cultura del debat i del consens, el culte a la personalitat, la politització del debat tècnic, l'escassetat de periodistes especialitzats i l'absolut domini del paradigma biològic i individual sobre el social i de salut pública són –al meu entendre– algunes de les coses que en mediatitzen el lideratge i el discurs formal i, per tant, la resposta vers l'epidèmia.

FINALMENT, el corrent d'opinió que –malgrat que no s'han acabat els corresponents assaigs clínics– s'està creant per utilitzar els ARV també per prevenir la infecció pel VIH, afegirà importantíssims reptes a la ja complexa resposta vers aquesta epidèmia. El futur immediat de la prevenció i control del VIH/sida i d'altres infeccions de transmissió, passa doncs inexorablement per la implementació d'intervencions que integrin els aspectes biomèdics, els conductuals i els estructurals. És un bon moment per revisar-ne la resposta. Per fer-ho cal adaptar els missatges a l'evolució de l'epidèmia i del seu context i a l'evidència científica de què disposem, defugir l'autocomplaença i assegurar que el discurs políticament correcte –que tant ha costat fer nostre– va acompanyat també de les accions més adequades. Més enllà de protagonismes, continua sent imprescindible la col·laboració de tots, administracions, especialistes, professionals, afectats, activistes... Tenim més coneixement que mai, però no hem de deixar que el discurs i la visibilitat en segrestin la resposta.